

W. J.

Prace w Anglii nad dorobkiem Kazimierza Prószyńskiego

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 2/1, 194-197

1957

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ludzkiego sumienia — stanie się naszym głównym udziałem w walce o humanizm, spełnieniem testamentu założycieli naszej organizacji.

W ten sposób nasza Akademia będzie mogła być przekształcona z luźnego zespołu w grupę przyjaciół walczących o wspólny ideał. Zyskując przyjaźń najlepszych w naszym pokoleniu, znajdziemy wielkie moralne oparcie dla naszych celów. W ten sposób będziemy kontynuować dzieło naszych poprzedników, będziemy się stawać społecznością, żywym środowiskiem wzajemnego zaufania, a nie ośrodkiem martwego splendoru.

Życie Sartona — jak to określili jeden z jego przyjaciół — było piękną całością. Mało komu udało się tak jak jemu zrealizować w pełni swe wizje i widzieć, jak opanowują one ludzi na całym świecie. Jest czymś zdumiewającym tak niezmiennie kroczyć w raz obranym kierunku. Sarton umarł w pojednaniu z sobą i światem. „Pragnę zakończyć swe życie — pisał — prowadząc dalej swoją pracę. Kochając z całego serca tych, którzy mnie kochają, kochając z umiarem tych, którzy mnie nie kochają i mówią o mnie z dużą rezerwą, i czyniąc jak najwięcej dobra wokół siebie“. Takim był Sarton. Odszedł w pokoju z tego świata, w pokoju z ludźmi i Bogiem. Ale myśmy go utracili — i oto jesteśmy pogrążeni w żałobie. Lecz pozostawił nam swe wskazania — i dlatego jego śmierć nie staje się śmiercią jego ideałów. Przrzekamy — my najbliżsi jego przyjaciele — iż we wszystkich naszych placówkach pracy krzewić będziemy z całych sił jego humanizm dla dobra całej ludzkości; oto nasz hołd złożony jego pamięci.

PRACE W ANGLII NAD DOROBKIEM KAZIMIERZA PRÓSZYŃSKIEGO

Dotychczasowe publikacje* na temat życia i działalności wynalazczej inż. Kazimierza Prószyńskiego nie wyczerpują całości zagadnień i spraw dotyczących jego bogatego życia i wielce interesujących odkryć w zakresie konstrukcji aparatów kinematograficznych.

Prószyński działał w okresie narodzin kina i kształtowania się podstaw widowiska filmowego, które z wolna przerastało w sztukę. Jego prace w dziedzinie techniki filmowej, prowadzone na terenie Belgii, Francji i Anglii, przyczyniły się niewątpliwie do dalszego poznania praw widzenia ruchomego obrazu filmowego oraz do konstrukcji aparatów kinematograficznych tym prawom odpowiadających, co miało przemożny wpływ na rozwój widowiska filmowego i pogłębienie wartości odtwórczych kina.

Tymi względami należy tłumaczyć rozpoczęte przez Zespół Historii Polskiej Techniki Filmowej poszukiwania za granicą dalszych źródeł do działalności wynalazczej Prószyńskiego.

Konkretne wyniki dało się otrzymać na razie z Londynu, gdzie książka o Prószyńskim zainteresowała osobą naszego wynalazcy p.p. Elizabeth i Bernarda Orna. W wyniku nawiązanego z Zespołem kontaktu rozpoczęli oni prze-

* Książka W. Jewsiewickiego, *Kazimierz Prószyński — polski wynalazca filmowy*, Warszawa 1953 F. A. W. oraz kilka artykułów w „Problemach“, „Młodym Techniku“, „Horyzontach Techniki“, „Filmie“ i innych czasopiśmiech.

de wszystkim popularyzację działalności Prószyńskiego wśród społeczeństwa brytyjskiego. Streszczenie książki o Prószyńskim, dokonane przez p. Elizabeth Orna, zostało opublikowane w czasopiśmie „New Poland“ w numerze kwietniowym 1956 r., w „Cine Technician“ w numerze lipcowym 1956 r., „British Kinematography“ w numerze lipcowym 1956 r., „Studio-Review“ (z „Kinema-

Rys. 1. Pp. Elisabeth i Bernard Orna z ręczną kamerą „aeroskop“ wynalazku Kazimierza Prószyńskiego (model aeroskopu wyszukany i zakupiony przez pp. Orna dla Centr. Archiwum Filmowego w Warszawie)

tograph Weekly“) w numerze czerwcowym 1956 r. Na skutek interwencji naszych korespondentów naukowych działalność wynalazcza Prószyńskiego w dziedzinie filmu została uwzględniona na odbywającej się obecnie w Paryżu ruchomej Wystawie 60-lecia Kinematografii, która będzie ekspozowana we wszystkich państwach świata. Należy w tym miejscu nadmienić, że przed podjęciem polskich badań naukowych nad tak ważną dla kinematografii działalnością wynalazczą Prószyńskiego, nazwisko Polaka ani jego prace nie były wymieniane we współczesnych monografiach na temat historii kina.

Elisabeth i Bernard Orna dokonali również dużej już pracy, mającej na celu wyszukanie wszystkich brytyjskich patentów Prószyńskiego. Odnaleźli oni m. in. następujące patenty: na synchronizację dźwięku z obrazem w sposób niezwykle oryginalny z 1908 roku (nr 22415); na ręczną kamerę filmową „aeroskop“ z 1910 roku (nr 6203 i 8602 z 1910 roku oraz nr nr 9829 i 16080 z 1912 roku); na amatorski aparat „Oko“ na film szeregowy (nr nr 29478 i 29417 z 1912 roku, nr nr 335226, 335891, 335892 i 336197 z 1929—1930 roku); na żarówkę pro-

jękcyjną dla aparatu „Oko“ (nr 17795 z 1913 roku i nr 184213 z 1921—1922 roku).

Niemiało trudu kosztowało naszych korespondentów naukowych przeprowadzenie wywiadów z ludźmi, którzy korzystali z wynalazków Prószyńskiego lub je produkowali. Wywiady te przyniosły wiele cennego materiału, w wielu wypadkach nowego, który przyczyni się do wnikliwej i właściwej oceny działalności naszego wynalazcy i jego roli w rozwoju kinematografii.

Tak np. John Abbot długoletni pracownik firmy Gaumont British News świadczy (wywiad z dnia 17.II.56), że za pomocą kamery „aeroskop“ dokonywano w latach 1913—1915 zdjęć do kronik filmowych Gaumont Graphic. To samo potwierdzają, wydając pochlebny sąd o kamerze, operatorzy Gaumont Graphic News — Leslie Murray i Bishop.

Operator Kenneth Gordon, pracownik wytwórni Warwick Trading Company i Pathe Company (wywiad z dn. 11.I.56), pracował za pomocą kamery Prószyńskiego przez wiele lat od początku jej ukazania się na rynku. Dokonał on między innymi zdjęć z uroczystości pogrzebowych królowej Aleksandry i — co jest szczególnie interesujące — w 1930 roku także za pomocą aeroskopu wykonał zdjęcia od dołu pośpiesznej lokomotywy w biegu. Używanie kamery jeszcze w dwadzieścia lat po wynalezieniu świadczy o jej żywotności.

Inż. Arthur Kingston, pracownik wytwórni Warwick Trading Co od 1911 roku (wywiad z dn. 25.III.56), stwierdza wręcz, że przed Prószyńskim nie była znana żadna ręczna kamera filmowa. Wszystkich zdjęć dokonywano z aparatów na statywie.

James Anderson (wywiad z dn. 3.IV.56) także przypomina swoją pracę operatora za pomocą kamery aeroskop i opowiada o nakręceniu przez Prószyńskiego w 1911 roku uroczystości koronacyjnych Jerzego V. Anderson twierdzi oprócz tego, że za pomocą kamery aeroskop znany przyrodnik Cherry Kearton dokonał w 1912 lub 1913 roku zdjęć powietrznych Londynu z balonu braci Spencer. Byłaby to data narodzin filmowych zdjęć lotniczych i przede wszystkim kamery lotniczej.

Również świadectwa B. J. Lynesa (wywiad z dn. 13.III.56), Horacego Daya, znanego londyńskiego kolekcjonera (wywiad z dnia 29.VI.56), operatora Edwar-da Hawkinsa z Paramountu (wywiad z kwietnia 56), V. Mardona z British Movietone News (wywiad z dn. 9.III.56), E. C. Hilla (wywiad z 20.III.56) i innych osób rzuciły światła na przydatność i użyteczność wynalazków Prószyńskiego.

O korzystaniu z wynalazków Prószyńskiego pisało kilku autorów, co dotychczas nie było znane w Polsce.

Wymieniony już Cherry Kearton opisał aeroskop Prószyńskiego, za pomocą którego dokonał zdjęć w podróży, w książce *Wild Life Across the World*, Londyn 1913, oraz w książce (napisanej wspólnie z James Barnesem) *Through Central Africa from East to West*, Londyn 1915.

Porucznik Geoffrey H. Malins, oficjalny fotograf Królewskiego Ministerstwa Wojny w okresie I wojny światowej, omawia użyteczność aeroskopu na podstawie osobistego doświadczenia na froncie zachodnim w książce *How I Filmed the War*, Londyn 1920.

Major W. T. Blake, lotnik armii angielskiej, usiłował w 1922 roku dokonać lotu dookoła świata i swoje przeżycia opisał w książce *Flying Round the*

World, Londyn 1923. Podczas tego lotu Blake wykonał szereg zdjęć lotniczych kamerą Prószyńskiego, o czym często w książce wspomina.

Z filmowych opracowań historycznych udało się odnaleźć na terenie Londynu dwie książki, w których opisano wynalazki Prószyńskiego: F. A. Talbota *Moving Pictures*, Londyn 1912, oraz R. B. Festera *Hopwood's Living Pictures*, Londyn 1915.

Korespondenci naukowcy pp. Elizabeth i Bernard Orna oraz p. John Minchinton rozpoczęli na terenie W. Brytanii poszukiwania materiałów źródłowych także do działalności innych polskich wynalazców lub twórców filmowych — Jana Szczepanika, Władysława Starewicza, Karola Juliusza Draca.

John Minchinton odszukał dotychczas brytyjskie patenty Jana Szczepanika z następujących lat: 1902 Photographs, 1903 Photographic pictures and Camera Apparatus, 1907 Colour Photography, Colorimetres, 1913 Films, 1920 Cinematography, dwa patenty, 1925 Moving Picture Apparatus oraz nadesłał fotokopię głównego patentu (nr 9449) kamery „chromograf“ do zdjęć trójbarwowych za jedną ekspozycją, wynalazku Karola Juliusza Draca dokonanego w 1905 r.

Należy sądzić, że dalsza współpraca naukowa z wymienionymi osobami na terenie Anglii przyniesie nowe korzyści dla prac badawczych nad historią polskiej techniki filmowej.

W sierpniu 1956 r. p. Bernard Orna odwiedził Polskę. Jego kilkudniowy pobyt w naszym kraju i spotkanie z członkami Zespołu Historii Polskiej Techniki Filmowej w Łodzi w dniu 18 sierpnia pozwoliło na bezpośrednią wymianę zdań oraz uzgodnienie dalszej współpracy naukowej i techniki zbierania materiałów.

W. J.

STULECIE URODZIN FELIKSA JASIŃSKIEGO

W dniu 24 września 1956 r. odbył się zorganizowany przez Polską Akademię Nauk obchód stulecia urodzin wybitnego uczonego polskiego Feliksa Jasińskiego. W ramach uroczystości złożono wieniec na grobie uczonego na cmentarzu powązkowskim w Warszawie, po czym odbyło się posiedzenie naukowe, na którym doc. Stefan Jasiński (syn uczonego) wygłosił referat *Feliks Jasiński — szkic biograficzny*, a prof. dr Witold Wierzbicki — referat *Wkład Feliksa Jasińskiego do nauki światowej**.

Podjęte też zostały prace nad pierwszym polskim wydaniem dzieł Feliksa Jasińskiego. Wydanie to, obliczone na trzy tomy, obejmie całość prac uczonego, które dotychczas dostępne były w większości jedynie w języku rosyjskim. Redaktorem wydawnictwa, które zaopatrzone będzie w obszerny wstęp i komentarze, został prof. dr Jerzy Mutermilch.

Niejako zapowiedzią tego wydawnictwa jest zeszyt „Archiwum Mechaniki Stosowanej“ (zeszyt 3, tomu VIII) poświęcony Jasińskiemu. Na zeszyt ten

* Por. nr 3/1956 „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki“, s. 479—499.